

Ολυμπία Τσαρουχά, «Εισαγωγή»
(για το έργο *Ερωτικόν ενύπνιον* του Μαρίνου Φαλιέρου)

Στο ποίημα ο Φαλιέρος αφηγείται, σε έκταση 130 [ιαμβικών δεκαπεντασύλλαβων στίχων](#) και σε μορφή επιστολής προς κάποιον φίλο του, μεταξύ άλλων, και ένα ερωτικό όνειρο με πρωταγωνιστές τους προσωποποιημένους Έρωτα και Μοίρα, καθώς και τον ίδιο και την αγαπημένη του. Ο ποιητής δέχεται ενυπνίως την επίσκεψη της καλής του και του Έρωτα, ο οποίος τον διδάσκει για την «Ερωτοκρατία». Η Μοίρα και ο Έρωτας πείθουν τους δύο νέους πως είναι γραφτό από τη γέννησή τους ακόμα να σμίξουν. Το ξύπνημα γίνεται με τον κλασικό τρόπο, με το πρώτο λάλημα του πετεινού, τη στιγμή που το Ριζικό είναι έτοιμο να ενώσει το ζευγάρι.

Το έργο αποδίδεται στον Φαλιέρο –αν και έχει παραδοθεί χωρίς τίτλο¹ και όνομα συγγραφέα– κυρίως για τρεις λόγους: 1) το ποίημα *Ιστορία και όνειρο* (του Φαλιέρου) φαίνεται να είναι ένα είδος συνέχειας του *Ερωτικού Ενυπνίου* και μια εκτενέστερη επεξεργασία του ίδιου περίπου θέματος, 2) τα δύο ποιήματα έχουν αρκετούς όμοιους στίχους και 3) το υλικό των δύο ποιημάτων είναι παρόμοιο, δηλαδή ένας συνδυασμός διδακτικού και ερωτικού διαλόγου μέσα στο πλαίσιο ενός ερωτικού ονείρου, παρόλο που η δομή, η πλοκή, καθώς και η δράση των προσώπων/χαρακτήρων παρουσιάζουν διαφορές. Πάντως, το *Ερωτικόν ενύπνιον* θα πρέπει να θεωρηθεί ως πρόιμο έργο του Φαλιέρου, γιατί, σε σύγκριση με την *Ιστορία και Όνειρο*, είναι δείγμα ενός άπειρου και αρχάριου ποιητή, ως συντομότερο και απλούστερο.

Ο [Λίνος Πολίτης](#) (1999, 46) στην *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας* παρατηρεί: «Το έντονο και κάπως ρεαλιστικό ερωτικό στοιχείο, μαζί με την [αλληγορική](#) διάθεση και την αφήγηση του ονείρου, δίνουν στα ποιήματα αυτά (εννοεί την *Ιστορία και Όνειρο* και το *Ερωτικόν ενύπνιον*) κάτι το εντελώς ξεχωριστό και ευχάριστο».

Το *Ερωτικόν ενύπνιον* ανήκει στο είδος του ερωτικού ονείρου, της ιστορίας δηλαδή που διηγείται την ονειρεμένη ερωτική ευτυχία ή επιτυχία και το απογοητευτικό ξαφνικό ξύπνημα την ώρα που η επιθυμία του πρωταγωνιστή κοντεύει να ικανοποιηθεί. Ποιήματα που

¹ Ο τίτλος *Ερωτικόν ενύπνιον* οφείλεται στον μελετητή του Φαλιέρου, Γ. Ζώρα (βλ. 1948, 7-46).

διηγούνται όνειρα ή οράματα, ειδικά σε σύγκριση με τη Δύση, είναι σπάνια στη μεσαιωνική ελληνική λογοτεχνία. Το μόνο είδος που είχε κάποια διάδοση ήταν το όραμα του Κάτω Κόσμου, που αποτελεί και το αφηγηματικό πλαίσιο σε πολλά πρώιμα δημώδη κείμενα (βλ. Λαμπάκης 1982, 156-214), τα περισσότερα από τα οποία εγγράφονται στην πρώτη φάση της κρητικής λογοτεχνίας – ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ο εμβληματικός [Απόκοπος](#) (α΄ ή β΄ μισό του 15ου αιώνα) του Μπεργαδή και η *Ρίμα θρηνητική* του Πικατόρου (πιθανότατα β΄ μισό του 15ου αιώνα). Το ερωτικό όνειρο το βρίσκουμε μόνο ως μικρό επεισόδιο στα ερωτικά μυθιστορήματα των παλαιολόγειων χρόνων. Αντίθετα, στη Δύση το όνειρο ή το όραμα ήταν ένας από τους δημοφιλέστερους τύπους της μεσαιωνικής ποίησης. Χρησίμευε ως πλαίσιο για έργα πολλών ειδών, μεταξύ αυτών και τα ποιήματα ερωτικού περιεχομένου, επειδή είναι ο πιο άμεσος τρόπος για να μεταφερθεί ο εραστής στον περιπόθητο τόπο του έρωτα και να περιγράψει τις ονειρευτές ηδονές και την απόγνωση του ξαφνικού ξυπνήματος. Πάντως, το όνειρο, ως αυτοτελές ποίημα, είναι γνωστό από τα ελληνιστικά χρόνια. Το βλέπουμε να εμφανίζεται σε μερικά επιγράμματα και επίσης να ενσωματώνεται και στα μεταγενέστερα μυθιστορήματα, [λόγια](#) και [δημώδη](#). Στη λατινική λογοτεχνία το συναντάμε στον [Οβίδιο](#), ενώ φαίνεται να είναι γνωστό και πριν από την Αναγέννηση και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (λ.χ. Γερμανία, Ολλανδία κ.ά.).

Ο ποιητής Μαρίνος Φαλιέρος

Ποιητής ευγενικής βενετικής καταγωγής, ο Μαρίνος Φαλιέρος γεννήθηκε περίπου το 1397 και πέθανε το 1474. Μαζί με τον Στέφανο Σαχλίκη (περ. 1330-1401) και τον Λεονάρδο (ή Λινάρδο) Ντελλαπόρτα (περ. 1330-1419/20) είναι οι τρεις σημαντικότεροι ποιητές της Κρήτης πριν την Άλωση. Ο Φαλιέρος ήταν ο δεύτερος γιος του Marco Falier, του μόνου κληρονόμου του κρητικού κλάδου της ευγενούς βενετικής οικογένειας των Falier. Κατείχε γενικά σπουδαία θέση στους κύκλους των βενετοκρητικών φεουδαρχών, αφού ήταν ένας από τους πιο μεγάλους φεουδάρχες και γαιοκτήμονες της κεντρικής και ανατολικής Κρήτης, ενώ δραστηριοποιήθηκε και πολιτικά. Από τα είκοσι πέντε του χρόνια ήταν μέλος του Μείζονος Συμβουλίου του Χάνδακα και τακτικά και της Γερουσίας. Το 1426 προθυμοποιήθηκε να αρματώσει με δικά του έξοδα μια γαλέρα για να πολεμήσει τους Τούρκους. Τον επόμενο χρόνο υπηρετούσε ως

«supracomitus», δηλαδή ως καπετάνιος σε ένα από τα δύο πολεμικά πλοία που διέθετε η Κρήτη για τις αμυντικές ανάγκες της Βενετίας. Στα χρόνια της Συνόδου της Φλωρεντίας (1438-39) υποστήριζε την ένωση των δύο Εκκλησιών.

Η μόρφωσή του δεν πρέπει να ήταν μεγάλη. Γράφει τα ελληνικά που άκουγε γύρω του, στους δρόμους και στις ορθόδοξες εκκλησίες. Ήδη στα 1400, έπειτα από περίπου δύο αιώνες ζωής στην Κρήτη, οι Βενετοί είχαν γλωσσικά εξελληνισθεί. Το περίπλοκο ύφος του Φαλιέρου και η χρήση σπάνιων λέξεων και εκφραστικών τρόπων φανερώνουν ότι μητρική γλώσσα του ποιητή ήταν τα ελληνικά. Τη [λόγια βυζαντινή λογοτεχνία](#), όπως φυσικά και τα αρχαία ελληνικά, δεν φαίνεται να τα ήξερε. Οι σχετικά λίγοι αρχαϊσμοί είναι σχεδόν όλοι παρμένοι από την εκκλησιαστική γλώσσα. Από τη δημόδη μεσαιωνική λογοτεχνία μάλλον είχε διαβάσει ερωτικά-ιπποτικά μυθιστορήματα. Εκτός από τα ελληνικά, ήξερε βέβαια τα ιταλικά και τα βενετσιάνικα και φαίνεται να επηρεάζεται από τη δυτική λογοτεχνία της εποχής του.

Στον Μαρίνο Φαλιέρο αποδίδονται με ασφάλεια πέντε ποιητικά έργα:² δύο ερωτικά όνειρα, το *Ιστορία και όνειρο* και το *Ερωτικόν ενύπνιον*, δύο παραινετικά-παρηγορητικά, η *Ρίμα παρηγορητική*³ και οι *Λόγοι διδακτικοί του πατρός προς τον υιόν*⁴ και, ακόμη, ένα θρησκευτικό, ο [Θρήνος εις τα Πάθη και την Σταύρωσιν του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού](#). Πιθανότατα όλα τα ποιήματά του συντέθηκαν στην περίοδο 1418/1420-1430, με τα δύο ερωτικά όνειρα να θεωρούνται τα παλαιότερα έργα του. Είναι γραμμένα σε ομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους και παρουσιάζουν ενδιαφέρον από

² Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο μελετητής και εκδότης του Φαλιέρου Arnold van Gemert προσγράφει στον ποιητή κι ένα ακόμη ποίημα, μάλλον κρητικής προέλευσης, τη [Ριμάδα κόρης και νιου](#) (15ος αι.), ωστόσο η απόδοση αυτή παραμένει αναπόδεικτη (Λεντάρη 2007, 2261).

³ Ανήκει στο είδος της *consolatio*, δηλαδή του παρηγορητικού ποιήματος, και αποδέκτης του είναι ο φίλος του ποιητή Benedetto da Molin, που είχε χάσει περιουσία και οικογένεια. Εκτείνεται σε 302 στίχους και χρονολογείται γύρω στα 1425.

⁴ Παραινετικό/διδακτικό ποίημα, με αποδέκτη τον γιο του ποιητή. Περιέχει πρακτικές συμβουλές για την οικογενειακή ζωή, αποτελείται από 326 στίχους και χρονολογείται μετά το 1421. Οι ερευνητές δέχονται ότι αποτέλεσε τη βασική πηγή του [ομώνυμου ποιήματος του Μάρκου Δεφαράνα](#) (16ος αι.).

λαογραφική, γλωσσική και γραμματολογική άποψη. Επιπλέον, όλα τα ποιήματα του Φαλιέρου αποπνέουν ένα δυτικό πνεύμα, με εξαίρεση, βέβαια, τους *Λόγους διδακτικούς* που, όμως, αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφοριών για την καθημερινή ζωή των αρχοντικών βενετικών οικογενειών της Κρήτης (van Gemert 2007, 158).

Οι φίλοι και αδερφοί στους οποίους απευθύνεται ο Φαλιέρος στα ποιήματά του πρέπει να ανήκαν στους ίδιους κύκλους με τον ποιητή: από τη μια, ζούσαν μέσα στο πολιτιστικό κλίμα της Βενετίας παρακολουθώντας και εκτιμώντας τη λογοτεχνική της κίνηση, από την άλλη, ήταν κάτοχοι και της ελληνικής γλώσσας. Γι' αυτούς τους ανθρώπους που ζούσαν ανάμεσα στους δύο κόσμους προορίζονταν τα ποιήματα του Φαλιέρου.

Το *Ερωτικόν ενύπνιον* έχει ισχνή παράδοση, καθώς σώζεται μόνο σε έναν χειρόγραφο κώδικα, τον Neapolitanus gr. III B. 27 (N), που χρονολογείται στο πρώτο τέταρτο του 16ου αιώνα. Πρώτος παρουσίασε το ποίημα ο Schmitt (1892): στη συνέχεια, το δημοσίευσε, μαζί με τα υπόλοιπα έργα του ποιητή που ήταν γνωστά εκείνη την εποχή, ο Γεώργιος Ζώρας στο περιοδικό *Κρητικά Χρονικά* (1948). Εγκυρότερη, βέβαια, θεωρείται η κριτική έκδοση των δύο ερωτικών ονείρων του Φαλιέρου, που εκπονήθηκε από τον ολλανδό νεοελληνιστή A. F. van Gemert (2006: 1η έκδ. 1980). Η τελευταία αποτέλεσε και την πηγή των ανθολογούμενων αποσπασμάτων εδώ.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ζώρας 1948

Γεώργιος Θ. Ζώρας, «Ο ποιητής Μαρίνος Φαλιέρος», *Κρητικά Χρονικά* 2 (1948), σ. 7-46.

Λαμπάκης 1982

Στέλιος Λαμπάκης, *Οι καταβάσεις στον Κάτω Κόσμο στη βυζαντινή και στη μεταβυζαντινή λογοτεχνία*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Αθήνα 1982, σ. 156-214.

Λεντάρη 2007

Τίνα Λεντάρη, «Φαλιέρος, Μαρίνος (Κρήτη, π. 1397-1474)», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 2261-2262.

Πολίτης 1999

Λίνος Πολίτης, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ΜΙΕΤ, Αθήνα ¹⁰1999, σ. 46.

van Gemert 2007

Arnold F. van Gemert, «Η συμβολή των “ξένων” στην πρόιμη κρητική λογοτεχνία», *Ελληνικά*, τ. 57, τχ. 1 (2007), σ. 155-163.